

Andrzej Klimczuk, „Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok”, Wydawnictwo Wiedza i Edukacja, Lublin 2012

Książka Andrzeja Klimczuka to kolejna pozycja na temat starości z Białegostoku, co sprawia, że to miejsce staje się liczącym ośrodkiem badań w tym zakresie w Polsce. Wcześniej ukazały się m.in. prace Małgorzaty Halickiej pt. *Satysfakcja życiowa ludzi starych. Studium teoretyczno-empiryczne* (Białystok 2004), Jerzego Halickiego pt. *Obrazy starości. Rysowane przeżyciami seniorów* (Białystok 2010) czy *Zostawić ślad na ziemi* (Białystok 2006) pod redakcją wspomnianych autorów, a także *Działania samopomocowe ludzi starszych* Wojciecha Pędicha i Małgorzaty Halickiej (Białystok 1997), *Seniorzy w społeczeństwach Europy XXI wieku. Współtworzenie i współodpowiedzialność*, pod redakcją Wojciecha Pędicha oraz *Dziesięć lat działalności Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Białymstoku* (Białystok 2004) Ireny Rząckiej i Czesława Krzyszkiewicza.

Temat starości w kontekście zmian demograficznych jest współcześnie szczególnie ważny i wymagający kompleksowych analiz. Andrzej Klimczuk w swojej książce: *Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok*, dostrzega i antycypuje ważne problemy społeczne związane ze starością i starzeniem się, szukając jednocześnie ich przyczyn, ale także rozwiązań. Pozycja jest rozwinięciem pracy magisterskiej młodego autora, który sprawy związane ze starością traktuje szeroko i interdyscyplinarnie. Praca, w swoich podstawach socjologiczna, korzysta również z wiedzy innych dziedzin, takich jak: ekonomia, andragogika, administracja, gerontologia czy psychologia.

Celem książki jest odpowiedź na pytanie o stan kapitału społecznego, mieszkających w Białymstoku seniorów. Autor pyta o istnienie kapitału spo-

łecznego osób starszych w świadomości ludzi, dostęp do owych zasobów, a także ich pozycję w działaniach administracyjno-strukturalnych miasta. Myśl przewodnia została oparta na teorii kapitału społecznego i kulturowego P. Bourdieu, która jest podstawą teoretyczną pracy, uzupełnioną również o inne koncepcje (J. S. Colemana i R. D. Putnama). Publikacja jest idiograficznym opisem badanego miejsca, ale odzwierciedla też stan i nastroje osób starszych z innych części Polski. W recenzowanej pozycji podkreślone zostały zmiany demograficzne i ich pokłosie, których następstwem jest narastająca potrzeba wzmożonej aktywności osób w wieku senioralnym.

Książka składa się z trzech rozdziałów, podsumowania, rozbudowanej bibliografii oraz aneksu. W pierwszej części autor zapoznaje czytelnika z szeroko rozumianym socjologicznym ujęciem starości, a także z pojęciem kapitału społecznego i jego istotą w dyskusji na temat osób starych. Poznajemy różne definicje starości, analizowane w kontekście etapów życia. Problem został ukazany także z perspektywy historycznej, z nawiązaniem do przemian w strukturze społecznej z okresu transformacji oraz początku XXI stulecia. Pośród wielu przytoczonych koncepcji teoretycznych, uwagę zwraca nie tylko perspektywa potencjalnego konfliktu między grupami interesów, ale również nowe style życia i role seniorów, społeczeństwo młodniejące wraz ze swoimi potrzebami za A. Giddensem, rozwiązania związane z elementami srebrnej gospodarki w konfrontacji z demografią. Miasto Białystok, jako miejsce badań i teren pogranicza, spełnia w pracy szczególną rolę. Podkreślono tu miejskie działania i potrzeby lokalnych seniorów, wraz z krytyką nieprzejrzystych, niewystarczających strategii i programów, z ich równie fragmentaryczną ewaluacją. Jak zauważa autor, działania podejmowane są często czysto pomocowo, jednorazowo, a także realizowane przez niewielką część społeczeństwa. Podkreśla również zmiany demograficzne, ich przyczyny i konsekwencje, potrzebę reakcji i inicjatyw w zakresie przygotowania społeczeństwa na przyjęcie większej ilości osób w okresie poprodukcyjnym.

Kolejny rozdział jest szczegółowym opisem metodologii zrealizowanych badań socjologicznych, wraz z przyjętymi założeniami i przebiegiem. Badaniom poddanych zostało 26 osób, wybranych zgodnie z zasadami doboru celowego, w wieku senioralnym, w przedziale od 60 do 89 lat, które są mieszkańcami Domu Pomocy Społecznej lub uczestnikami Uniwersytetu Trzeciego Wieku, mieszkającymi w Białymstoku. Ludzie starsi zostali tu potraktowani jako kategoria społeczna i zbadani za pomocą techniki wywiadu swobodnego, ukierunkowanego, którego pytania odnosiły się do wielu sfer życia i różnych perspektyw czasowych: przeszłości, teraźniejszości

i zapatrywań w przyszłość. Autor dążył do osiągnięcia punktu nasycenia, w którym kolejne wywiady nie dostarczały nowych, istotnych dla celu badań informacji. Przedmiotem badań jest tu identyfikacja form kapitału mieszkańców i jego dostępności, oszacowanie w jaki sposób jest i może być eksploatowany, a także jak jest wykorzystywany do tej pory. Wywiady zostały uzupełnione wnikliwą obserwacją badanych osób.

Rozdział trzeci to analiza i interpretacja wyników badań. Wyszczególniono tu następujące ich wątki: pamięć o seniorach z rodziny badanego, pozycję osób starszych w strukturze miasta, problemy społeczne starszych mieszkańców miasta Białystok, a także czas wolny i sposoby jego realizacji i wykorzystania. Zaakcentowane zostały tu także różnice pomiędzy mieszkańcami Domu Pomocy Społecznej, a inicjującymi własne aktywności uczestnikami Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Seniorzy charakteryzują się też zróżnicowanym poziomem wiedzy na temat własnej rodziny, jednak dominują informacje odnoszące się do poznanych przez nich osobyście członków rodziny, w tym wypadku dziadków. Starsze osoby w strukturze miasta zdają się być często niezauważane, bądź dostrzegane w niewystarczającym stopniu. Mają problemy z rozwiązywaniem swoich problemów, a osoby uczestniczące w Uniwersytecie Trzeciego Wieku podkreślają znaczenie dbania o własne interesy, co w tym wieku nie jest zadaniem łatwym, nawet pomimo pewnej determinacji. Seniorzy dostrzegają także tendencje do traktowania ich jako osób dysfunkcyjnych, których normy, wiedza i wartości nie są w zmieniającym się świecie użyteczne, pomimo tego, że chętnie dzieliliby się swoimi doświadczeniami, ten wizerunek jest także podkreślany przez media. Występuje też brak zainteresowania i zrozumienia dla ich spraw. W rodzinach pełnią często rolę opiekunek/opiekunów dzieci bądź żywicieli, a nie nestorów rodu. Osoby starsze w różny sposób organizują czas wolny, przy czym mieszkańcy Domu Pomocy Społecznej są pod tym względem bardziej pasywni, pozbawieni możliwości lub chęci organizowania własnego czasu, a seniorzy pobierający naukę wykazują większą aktywność w zakresie jego organizacji bądź współuczestnictwa.

Badania wykazały również wciąż niedostatecznie rozwiązane problemy seniorów miasta Białystok, do których zaliczyć możemy ubóstwo, utrudniony dostęp do aktywnego życia, samotność i izolację, a także bezdomność i dyskryminację ze względu na wiek. Osoby starsze są także grupą wewnątrznie bardzo zróżnicowaną, co może stanowić dodatkowe utrudnienie w realizacji ich potrzeb. Różnią się ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, role oraz funkcje jakie zajmują, poglądy, sposób spędzania czasu, spojrzenie na świat, religijność czy sposób zachowania. Po uwzględnieniu owych różnic,

autor wyróżnił wśród badanych osób starszych poszczególne kategorie: seniorów utożsamiających się z rodziną, Domem Pomocy Społecznej, Uniwersytetem Trzeciego Wieku, religią i społeczników, działających w organizacjach.

Pozycja, jest godną uwagi propozycją w dyskusji na temat ról, kapitału społecznego i sytuacji osób starszych. Z perspektywy przeprowadzonych badań, a także z interpretacji autora, możemy czerpać wiedzę na temat funkcjonowania, statusu i kapitału społecznego seniorów, a owe informacje po-deprzeć próbą zrozumienia ich położenia i potrzeb. Starość jest dla autora bardziej nowym wyzwaniem, potrzebą nowej aktywności, aniżeli przeszkodą czy społecznym problemem. W kontekście tych rozważań rysuje się narastająca konieczność uruchomienia potencjałów seniorów, które pozwolą im na pełniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie. Są oni zatem szczególną grupą społeczną, dlatego tak istotne są nie tylko ich postawy, ale również postawy wobec nich. Możliwe, że ta praca przyczyni się dyskusji na temat zasadności kształtowania wielokulturowego, wielopokoleniowego miasta Białystok, otwartego na idee srebrnej gospodarki. Autor, poprzez elektroniczne wydanie pozycji¹, pragnie dotrzeć do szerszej grupy odbiorców, w celu popularyzacji wiedzy na poruszany temat, prezentując jednocześnie pracę kompleksową i godną polecenia, nie tylko badaczom, ale także organizatorom życia społecznego i mieszkańcom, którzy reprezentują wszystkie pokolenia.

Iwona Murawska

¹ http://wiedzaiedukacja.eu/wp-content/uploads/2012/06/1Andrzej_Klimczuk_Kapita%C5%82_spo%C5%82eczny_ludzi_starych_new-1.pdf, data dostępu: 29.11.2013.